

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАПРИКІНЦІ 40-х–НА ПОЧАТКУ 50-х РОКІВ ХХ СТ.

Наталія Рацлав

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Анотація:

У статті висвітлюється історія організації методичної підготовки вчителів математики у Слов'янському державному учительському інституті наприкінці 40-х–на початку 50-х років ХХ ст. На основі вивчення архівних документів автор зробив порівняльний аналіз навчальних планів, за якими навчалися студенти фізико-математичного факультету денного відділення в означений період.

Анотация:

Рацлав Наталья. Методическая подготовка учителей математики в Славянском государственном учительском институте в конце 40-х–в начале 50-х годов ХХ в.

В статье отображена история организации методической подготовки учителей математики в Славянском государственном учительском институте в конце 40-х–в начале 50-х годов ХХ века. На основании изучения архивных документов автор сделал сравнительный анализ учебных планов, по которым учились студенты физико-математического факультета дневного отделения в указанный период.

Resume:

Ratslav Nataliya. Methodical training of teachers of mathematics at the Slavyansk State Pedagogical Institute in the twentieth century: the end of 40s – the beginning of 50s.

The history of organizing the methodical training for the teachers of mathematics at the Slavyansk State Pedagogical Institute in the 40s – 50s of the twentieth century was collected, analyzed and shown in the article. On the basis of the archival documents the author considered and made the comparative analysis of the curricular used for teaching the full-time students of Physics and Mathematics Department in the period under investigation.

Ключові слова:

учитель математики; навчальні плани; учительський інститут; успішність студентів; політико-виховна робота.

Ключевые слова:

учитель математики; учебные планы; учительский институт; успешность студентов; политико-воспитательная работа.

Key words:

teacher of mathematics; curricular; pedagogical institute; students' progress; political and educational work.

Постановка проблеми. Сьогодні у суспільстві відбувається швидкий розвиток науки, техніки та інформаційних технологій, саме тому нашій країні необхідні висококваліфіковані вчителі, які добре володіють не лише своєю спеціалізацією, а й сучасними засобами навчання: комп'ютерними технологіями, проекторами, використовуючи їх під час проведення уроків у школах. Для того, щоб створити сучасну методичну систему підготовки вчителів математики, навчивши при цьому майбутніх учителів пов'язувати теоретичні знання з практичним їх використанням, необхідно звернутися до досвіду попередніх поколінь підготовки вчителів математики. Такі швидкі темпи розвитку економіки та науки, як у сучасному суспільстві, можна було помітити після закінчення Великої Вітчизняної Війни, коли наша країна стала на шлях ліквідації наслідків війни, на шлях подальшого розвитку народного господарства і культури. Від Слов'янського державного учительського інституту (СДУІ), який ми будемо розглядати у своїй роботі, вимагалось підготувати якісні педагогічні кадри для подальшої їх роботи у школах, оскільки від цієї якості залежали темпи подальшого розвитку народного господарства. Саме тому інститут ставив перед собою мету – кожного навчального року готувати широко освічених спеціалістів, людей із достатнім рівнем підготовки за своєю

спеціальністю та широким політичним і науковим світоглядом, знавців своєї справи і сміливих новаторів науки.

С. Кафтанов зазначав, що за підготовку таких кадрів вища школа, її професори та викладачі несуть відповідальність перед народом [1, с. 72].

У зв'язку з цим викладацький колектив переглянув і перебудував свої плани відповідно до постанов партії, щоб на основі високої науковості і марксистко-ленінської ідейної спрямованості лекцій, практичних і семінарських занять, політико-виховної роботи підготувати такі кадри, які б були гідні носити звання радянського вчителя. Тому актуальність теми дослідження є безсумнівною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наших попередніх публікаціях було проаналізовано історію методичної підготовки вчителів математики у Слов'янському державному педагогічному інституті (СДП) окремо на денній та заочній формах навчання в 50-ті й окремо 60-ті роки ХХ ст., а також зроблено порівняльний аналіз підготовки вчителів у СДП в 50-ті роки ХХ ст. У цій статті розглядатимуться навчальні плани підготовки вчителів математики у Слов'янському державному учительському інституті наприкінці 40-х–на початку 50-х років ХХ ст., а також система методичної підготовки студентів в інституті. Основними джерелами були архівні

документи і спілкування з викладачами, які мають досвід роботи на фізико-математичному факультеті Донбаського державного педагогічного університету (ДДПУ).

Формулювання цілей статті. Завданням нашого дослідження є аналіз навчальних планів для вчителів математики у СДУІ наприкінці 40-х–на початку 50-х років ХХ ст., з метою виділення позитивного досвіду та використання його у процесі створення ефективної, адаптованої до нових умов розвитку освіти в Україні системи методичної підготовки вчителів математики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У звітний період, що розглядається нами у статті, було відкрито фізико-математичне відділення (із 1946 р. до 23.08.1954 р.), а згодом на підставі Постанови СМ СРСР № 9274 Слов'янський державний учительський інститут було реорганізовано у Слов'янський державний педагогічний інститут.

Слов'янський державний учительський інститут розпочав свою роботу в 1939 р. з двома відділеннями: історичним і мовно-літературним. Наступного року було відкрито нове природничо-математичне відділення. Випускники встигли скласти державні екзамени, але роботу інституту зупинила Велика Вітчизняна війна. Після її закінчення наша країна стала на шлях ліквідації наслідків війни, на шлях подальшого розвитку народного господарства і культури.

У 1946 р. в інституті відкрилося нове фізико-математичне відділення. СДУІ готував у цьому навчальному році вчителів історії, мови та літератури, фізики і математики для виховання молодого покоління, здатного остаточно побудувати комунізм. Усю свою роботу учительський інститут підпорядковував виконанню постанов ЦК ВКН(б), ЦК КП(б)У, розпоряджень Міністерства вищої освіти, Управління у справі вищої школи при Раді Міністрів УРСР і Міністерства освіти УРСР [1, с. 48].

У зв'язку з цим викладацький колектив переглянув і перебудував свої плани відповідно до згаданих постанов партії, щоб на основі високої науковості і марксистко-ленінської ідейної спрямованості лекцій, практичних і семінарських занять, політико-виховної роботи підготувати такі кадри, які б гідні були носити звання радянського вчителя.

Навчальні плани з усіх дисциплін склалися в СДУІ вчасно, розподіл навчального навантаження викладачів проводився на кафедрах, програми з кожної дисципліни, плани теоретичних курсів і практичних та семінарських занять надавалися студентам. Протягом навчального року виконання планів перевірялось навчальною частиною інституту, деканами і

керівниками кафедр. За звітний період на кінець кожного навчального року програмний матеріал і плани теоретичних курсів та практичних і семінарських занять з усіх дисциплін на всіх відділеннях виконувалися повністю.

Програми з усіх дисциплін інститут одержував лише через заочний відділ і, головне, для університетів і педагогічних інститутів, для учительського інституту, наприклад, у 1946-1947 навчальному році надійшла лише програма з методики викладання історії.

Різноманітність навчальних планів, за якими навчалися студенти у СДУІ наприкінці 40-х– на початку 50-х років ХХ ст., наглядно можна побачити в таблиці 1.

Навчальний план I для учительського інституту, затверджений Міністерством вищої освіти СРСР 23.04.1949 р., термін навчання – 2 роки за спеціальністю «вчитель фізики і математики V-VII класів семирічної і середньої школи» [2, с. 1].

Навчальний план II для учительського інституту, затверджений Міністерством вищої освіти СРСР 15.06.1951 р., термін навчання – 2 роки за спеціальністю «вчитель фізики і математики V-VII класів семирічної і середньої школи» [3, с. 1].

Очевидно, що за I навчальним планом кількість годин на вивчення дисциплін більша, ніж за II. Зауважимо, що російську або українську мову, як свідчить II навчальний план, студенти не вивчали.

Факультативні дисципліни мали однакову кількість годин в обох навчальних планах, а саме: історія математики – 60 годин, історія фізики – 60, іноземна мова – 140, практикум із виготовлення фізичних приладів і навчальних посібників із математики – 120 і фізичне виховання – 120 годин. Лише для дисципліни «Музика та співи» у I навчальному плані відводилося 120 годин, а у II плані – 60.

Педагогічна практика у СДУІ проводилася з відривом від навчальних занять на 2-му курсі (III семестр) 1 тиждень, а потім у IV семестрі 4 тижні. Тобто для студентів 2-го курсу на педагогічну практику відводилося 5 тижнів.

Державні екзамени студенти склали з 4 – дисциплін: основи марксизму-ленінізму, педагогіка, елементарна математика та загальна фізика.

Аналізуючи II навчальний план, бачимо, що дисципліна «Елементарна математика» (487 годин) передбачала вивчення таких розділів: арифметика і алгебра – 288 годин (вивчалася на 1-му курсі (I і II семестри)), геометрія – 143 години на 2-му курсі (III і IV семестри), тригонометрія – 56 годин на 2-му курсі (IV семестр). Дисципліна основи вищої математики (279 годин) складалася з таких двох розділів: аналітична геометрія – 86 годин на 1-му

курсі (I і II семестри) і математичний аналіз – 193 години розглядався упродовж усіх двох навчальних років (із I по IV семестри). Із математичного аналізу в II семестрі складався залік, а наприкінці IV – екзамен. Із дисциплін «Арифметика» й «Алгебра» і в I-му й у II-му семестрах склалися екзамени. Вивчення «Тригонометрії» наприкінці IV семестру завершувалося заліком. «Аналітична геометрія» у I-му семестрі завершувалася заліком, а у II – екзаменом.

Основним видом навчально-методичної роботи у СДУІ була самостійна робота. Для студентів у перші дні занять проводилися лекції «Про самостійну роботу», «Як працювати з книгою». Потім викладачі, кожний зі свого предмету, вчили студентів практично складати конспект прочитаного, тези та ін. Така робота проводилася під час роботи студентів у кабінетах. Тут же викладачі проводили колоквіуми, групові та індивідуальні консультації. Викладачі стежили за виконанням домашніх завдань.

Таблиця 1.

Загальна кількість годин із дисциплін відповідно до навчальних планів СДУІ

№	Назва дисципліни	I навчальний план	II навчальний план
1.	Основи марксизму-ленінізму	250	266
2.	Психологія	85	85
3.	Педагогіка	116	136
4.	Шкільна гігієна	18	17
5.	Фізичне виховання	100	100
6.	Елементарна математика	496	487
7.	Основи вищої математики	285	279
8.	Загальна фізика	436	461
9.	Методика викладання математики	92	84
10.	Методика викладання фізики і техніка шкільного експерименту	116	116
11.	Креслення	36	72
12.	Російська мова (для осіб, які недостатньо володіють російською мовою) або українська мова (для осіб, які недостатньо володіють українською мовою)	120	–
Разом годин:		2150	2103

Одним із видів самостійної роботи студентів була гурткова робота, наприклад, у 1946-1947 навчальному році працювало 4 гуртки: історичний, марксизму-ленінізму, літературний та фізико-математичний [1, с. 23]. У 1950-1951 навчальному році фізичний гурток мав 3 секції: фотосекція (34 студенти), кінопроекторна секція (12 осіб) і радіосекція (35 осіб). З кожним навчальним роком кількість гуртків збільшувалася, що давало студентам змогу добре засвоювати необхідний їм матеріал на практичних заняттях (виготовлення наочних посібників студентами, приладів для лабораторних робіт у фізичному класі, виготовлення портретів відомих математиків тощо).

Набагато краще у 1950-1951 навчальному році була поставлена самостійна робота студентів фізико-математичного відділення. Для цього було відкрито 2 кабінети – фізичний і математичний, потім був обладнаний ще й кабінет методики фізики, навчальна майстерня з

виготовлення приборів. Кабінети і майстерня були обладнані настільки, що задовольняли не лише потреби інституту, а й дали змогу допомогти школам міста та периферії (Слов'янський, Краматорський, Андріївський, Олександрійський р-ни) [4, с. 7].

Самостійні заняття студентів проходили або в читальному залі, або у кабінетах. Дуже добре обладнаними були бібліотека та кабінет основ марксизму-ленінізму.

В СДУІ кабінет фізики був обладнаний настільки, що забезпечував як наочність читання курсу фізики, так і виконання студентами практичних і лабораторних робіт. Значну кількість приладів виготовлено самими студентами у навчальній майстерні. Наявність приладів дала змогу у 1950-1951 навчальному році підготувати 148 демонстраційних лекцій із курсу і виконати всі заплановані лабораторні роботи. За рік кабінет відвідали 3760 студентів, яким було видано 849 екземплярів допоміжної літератури. Крім того, кабінет надавав значну

допомогу у вивченні фізики учням середніх шкіл і, особливо, десятикласникам. Для них були прочитані оглядові лекції, демонструвалися досліди заняття та проводилися лабораторні роботи.

Також добре був оснащений кабінет методики фізики.

Кабінет математики, як самостійний кабінет, відкритий був лише у 1950-1951 навчальному році. Хоча він обладнаний менше, ніж кабінет фізики, але він надав значну допомогу студентам. Частина наочних посібників і в цьому кабінеті була виготовлена власними силами, зокрема, за допомогою студентського фотогуртка були виготовлені портрети видатних вчених-математиків. За рік кабінет відвідало 1490 студентів, їм було видано 886 екземплярів допоміжної літератури [4, с. 19]. Наступного навчального року цей кабінет поповнився різними таблицями, кресленнями.

Для всього контингенту студентів СДУІ заняття проводилися в першу зміну, а у вечірній час проводилися інші види робіт – збори, масові лекції, консультації, гурткова та секційна роботи, організація вечорів і заняття художньою самодіяльністю. Лише у 1952-1953 навчальному році, у зв'язку зі злиттям Артемівського учительського інституту зі Слов'янським, заняття почали проводити в дві зміни, оскільки контингент студентів збільшився майже вдвічі, що значно гальмувало роботу вчительського інституту.

Значне місце в навчально-методичній роботі інституту було відведено наданню допомоги базовій школі. Працівники інституту брали участь у засіданнях педради школи, директори і завідувачі шкіл – у засіданнях Ради інституту, а вчителі на відповідних кафедрах користувалися кабінетами інституту, бібліотекою. До школи направлялися кращі студенти СДУІ для проведення піонерської роботи тощо [5, с. 17].

Контроль за якістю викладання проводився шляхом відвідування лекцій і семінарських занять дирекцією інституту, деканами та завідувачами кафедр, із подальшим обговоренням результатів відвідувань на засіданнях кафедр або бесід із викладачами. Кафедри проводили обговорення підготовлених викладачами лекцій.

Педагогічна практика проводилася на 2-му курсі в декількох школах: пасивна (тиждень) і активна (місяць).

Пасивна практика у 1949-1950 навчальному році відбувалася інакше, ніж у попередні роки. Раніше інститут обмежувався лише тим, що під час цієї практики студенти всього 1 тиждень відвідували уроки вчителів у конкретних класах і відповідно до запропонованого їм плану виконували

позакласну роботу. Ефект від цього був незначний: студенти встигали проаналізувати велику кількість уроків різних вчителів, але не встигали навіть ознайомитися з позакласною роботою, а тим більше зробити щось самостійно. У звітному році всіх другокурсників розподілили по школах і класах уже з перших днів занять, виділили керівників груп, домовилися зі школами про характер роботи практикантів, - і практика студентів проводилася, таким чином, на протязі всього семестру. Уроки вчителів студенти відвідували лише 1 тиждень, а всю позакласну роботу вони виконували постійно. Це дало більш позитивні результати. Студенти добре вивчили всіх учнів, працювали з ними, допомагали їм у навчанні, випускали з ними стінгазети, готувалися до свят, відвідували кіно, познайомилися з деякими батьками. Позитивним було те, що практиканти самі набули необхідних навичок і надали значну допомогу школам і учням. Отже, другокурсники були більш підготовленими до місячної активної педпрактики, ніж у попередні роки [6, с. 19].

Активна практика пройшла організовано, ніяких зривів занять не було. За всю практику учні були більш підготовленими до занять зі студентами, випадки невідповідності учнів до уроків були не частими. Майже всі студенти отримали оцінки «відмінно» і «добре» [6, с. 20].

На початку 50-х років ХХ ст. під час проходження педагогічної активної практики (4 тижні) майже всі студенти показали добрі знання фактичного матеріалу й методики проведення уроків, підготували наочний матеріал, добре працювали з учнями, які не встигали, допомагали класним керівникам, піонервожатим, проводили бесіди з батьками, вечори, читали доповіді, організували випуск стінгазет тощо.

Перед кожним практикантом стояло завдання не тільки дати 5 різних уроків, а й провести з учнями виховну роботу. Тому всі практиканти ознайомилися з планами роботи класних керівників і склали свої плани на весь час практики, відвідували заняття класних керівників і самі проводили роботу, перевіряли домашні завдання учнів, диктанти, займалися з тими, хто не встигав, випускали стінні газети, готували учнів до виступів у ювілейні дні, проводили багато бесід, доповідей, організували культпоходи, відвідували батьків тощо. Зазначимо, що успішному проведенню практики допомогло також доброзичливе ставлення до практикантів із боку директорів і учителів тих шкіл, де проходила практика.

Недоліками під час проходження педагогічної практики були такі:

- Міністерство освіти вказало інституту на недолік, а саме, що інститут доручив керівництво педпрактикою і тим

викладачам, які у звітному році самі вперше почали свою педагогічну діяльність і погано знають роботу у школі.

- Педагогічна практика входила у річне навантаження кожного викладача, тому частина викладачів-методистів мала у своїх групах по 10-12 практикантів. За інструкцією Міністерства освіти така кількість є нормативною, але практика засвідчила інше. Група практикантів із 6-7 осіб на 1 методиста є найкращим варіантом, оскільки дає можливість методисту приділити максимум уваги кожному практиканту за умови, що кожен студент проведе самостійно 5 уроків (4-6 за інструкцією) [4, с. 12].

Інститут вважав, що необхідно змінити чинну інструкцію з педагогічної практики. Складена вона і для педагогічних, і для учительських інститутів, а тому не відразу в ній знайдеш те, що необхідно для СДУІ. Потрібно мати окремі інструкції, у яких, крім того, потрібно чіткіше визначити роль кафедри педагогіки як під час пасивної, так і під час активної педагогічної практик, зменшити та спростити студентську звітність [4, с. 13].

Усіма кафедрами ув 1949-1950 навчальному році була звернена увага на зв'язок зі школами міста, оскільки було порушено питання про наближення викладання в інституті до практичних завдань школи. Кожна кафедра розв'язувала конкретні питання про те, що випускники інституту, приходячи до школи, мають знати заздалегідь, що від них вимагається у їх безпосередній роботі з навчання та виховання дітей. Тому студенти ознайомлювалися з програмами шкіл, з обсягом навчального матеріалу, формами і методами його викладу, з виготовленням необхідних посібників, формами і методами позакласної роботи тощо [6, с. 22].

Головна увага СДУІ зверталася на забезпечення якісного набору абітурієнтів. Із цією метою проводилася робота, спрямована на популяризацію серед учнів педагогічної професії, зокрема вчителя фізики і математики, а також для учнів 9-10-х класів у вихідні дні організовувалися лабораторні заняття в кабінеті фізики. За рік цією роботою було охоплено 853 учні шкіл Слов'янська, Краматорська і р-нів Андріївського, Олександрівського, Барвінківського та ін. Для учнів середніх шкіл викладачі інституту читали оглядові лекції. Під час проведення дня «Відкритих дверей», учні ознайомлювалися з кабінетами інституту. В р-ни Сталінської, Ворошиловградської та Харківської областей виїжджало 10 викладачів СДУІ, які охопили профорієнтаційною роботою понад 2000 десятикласників. У липні були організовані платні курси з підготовки вступників на фізико-математичне відділення [7, с. 30].

Отже, серед заходів, що спрямовувалися на забезпечення набору абітурієнтів, були такі: оголошення у пресі й на радіо, листування з десятикласниками, виїзди викладачів на місця, проведення «днів відкритих дверей», робота з десятикласниками у лабораторіях інституту тощо.

Основна частина абітурієнтів – випускники шкіл Сталінської області, але було багато представників із Харківської, Полтавської, Дніпропетровської, Ворошиловградської та деяких інших областей [5, с. 7].

На жаль, в СДУІ гостро стояла проблема відрахування студентів з інституту. Причинами відрахування були неуспішність студентів, неявка на заняття, хвороба, сімейні обставини, деякі студенти переводилися на інші відділення або до інших інститутів.

Заходи, спрямовані на поліпшення навчального процесу, водночас забезпечували покращення політехнічної підготовки студентів. Зокрема, з фізики – це супровід лекцій демонстраціями, виклад у лекціях принципу роботи технічних установок, організація тематичних екскурсій (на електростанцію, депо, хімічний та ізоляторний заводи та ін.), внесення до плану лабораторних робіт із технічним і практичним змістом, використання демонстрацій і експериментальних задач на практичних заняттях, робота студентів у майстернях тощо [8, с. 9].

Узагальненню досвіду викладання окремих сприяли такі заходи, як: відкриті лекції; взаємовідвідування занять викладачами кафедр; звіти про виконання навчальних планів із кожної дисципліни; обговорення окремих питань щодо самостійної роботи, проведення практичних занять, педагогічної практики та ін.

Інститут підтримував зв'язок зі своїми випускниками. Від них надходили листи, під час канікул вони приїздили, щоб поділитися своїм досвідом і враженнями, проконсультуватися з викладачами. Щороку в березні, під час шкільних канікул, СДУІ влаштовував зустрічі з випускниками попередніх років, які розповідали про свою роботу, давали поради колективу викладачів інституту, наприклад, наголошували на тому, що слід вчити студентів тому, як працювати у школах з дорослими учнями; більше уваги приділяти піонерській роботі; краще ознайомлювати студентів із питаннями планування роботи у школі та роботи з батьками; ознайомлювати з роботою адміністрації школи, оскільки часто випускників, які не мають досвіду, призначають директорами і завучами.

Політико-виховна робота велася як у процесі навчання (на лекціях і практичних заняттях), так і в позанавчальний час за певним планом, складеним на півріччя, який охоплював проведення зборів, присвячених роз'ясненню

завдань вищої школи, завдань радянського студентства. Збори проводилися як загальноінститутські, так і факультетські, а також групові. Щотижня, у визначений день, за тематикою, затвердженою партбюро, в усіх групах проводилися політгодини. Агітаторами були викладачі СДУІ, а у 50-ті роки і студенти. На групових зборах обговорювалися питання успішності й дисципліни студентів, а також бесіди з окремими студентами для виявлення причин їх поганої успішності на заняттях і надання необхідної допомоги. У лекційному залі учительського інституту читалися масові лекції на різні теми, проводилися теоретичні конференції, вечори художньої самодіяльності, влаштовувалися перегляди театральних вистав і наукових фільмів, а часто і художніх, що на початку 50-х років демонструвалися в інституті. Часто відбувалися обговорення кінофільмів, а також творчі зустрічі студентів і викладачів інституту з артистами міського драматичного театру. Використовувався і такий вид роботи, як самостійні виступи студентів із доповідями за межами інституту. Випускалися у СДУІ також стіннівки.

XIX з'їзд КПРС у своїх директивах щодо 5-тирічного плану розвитку СРСР на 1951-1955 роки накреслив грандіозну програму робіт у галузі соціалістичного господарства і культури. У галузі народної освіти з'їзд підготував розпорядження, згідно з яким розпочинався перехід від семирічної освіти до загальної середньої освіти в столицях республік, містах республіканського підпорядкування, обласних, крайових і найбільших промислових центрах. Відповідно до цієї директиви необхідно було підготувати умови для цілковитого запровадження в наступній п'ятирічці загальної середньої освіти в решті міст і сіл держави. Ці історичні рішення в галузі розвитку культури й освіти в нашій країні поклали на колектив СДУІ досить відповідальні завдання щодо підготовки відповідних учительських кадрів.

У 1953-1954 навчальному році у СДУІ ще готувалися кадри для 5-7-х класів, але вже той факт, що 2-3 роки поспіль інститут на вимогу Міністерства освіти УРСР повинен був кожного разу виділяти значну кількість випускників для роботи у старших класах середньої школи, а у подальшому мав готувати взагалі кадри для середньої школи, – змусив колектив інституту особливу увагу приділяти якості навчально-виховної роботи. Це було головним питанням роботи як всього педколективу, так і всіх громадських організацій інституту [8, с. 1]

Висновки. Навчальні плани СДУІ протягом звітнього періоду всіма викладачами всіх кафедр виконувалися повністю.

У 1948-1949 навчальному році студенти 2-го курсу працювали за старим планом, а для

студентів 1-го курсу Міністерством освіти СРСР був запропонований новий план. У роботі СДУІ це спричиняло деякі труднощі, оскільки плани з'явилися в інституті лише за кілька днів до початку занять і виявилися недосконалими, багато в чому не зрозумілими, а введені до них нові курси не забезпечені програмами і підручниками. Незважаючи на це, жодних зривів у заняттях допущено не було і виконання навчальних планів було здійснено в повному обсязі.

Із метою надання допомоги викладачам, що готувалися до складання кандидатських екзаменів, було організовано 2 гуртки: філософії та німецької мови, що сприяли покращенню науково-дослідницької роботи у СДУІ.

Розробка тематики, планів і календарного графіка практичних і семінарських занять проводилася разом із семестровими робочими планами і входила до них як органічний складник. У планах викладачів вказувалися форми роботи, кількість годин, тематика семінарських занять і доповідей. Семінарські та практичні заняття пов'язувалися, отже, з лекційним курсом і давали можливість закріпити та поглибити знання студентів з окремих розділів курсів, допомагали викладачам персонально знайомитися з кожним студентом.

Значним недоліком у навчальному процесі наприкінці 40-х років ХХ ст. була недостатня кількість підручників із багатьох дисциплін або повна їх відсутність. Студенти спиралися лише на конспекти лекцій, розроблених викладачами, що було не припустимим, але, на жаль, практикувалося у СДУІ. Деякі дисципліни не були забезпечені програмами Міністерства освіти СРСР, що змушувало викладачів працювати «наосліп».

Факультативний курс із фізичного виховання у 1948-1949 навчальному році в інституті не проводився, оскільки, згідно з наказом Міністерства вищої освіти СРСР, його дозволено було організовувати лише в тих інститутах, де були кафедри виховання і спорту. Проте в інституті функціонували спортивні секції: гімнастична, легкоатлетична, лижна, волейбольна та ін, але оскільки виш не мав свого спортивного залу, секції працювали періодично, тому спортивно-технічні результати їх були низькими [9, с. 11].

У 1952-1953 навчальному році у зв'язку з об'єднанням Артемівського учительського інституту зі Слов'янським контингент студентів і викладачів інституту збільшився майже вдвічі, була зміцнена навчально-матеріальна база інституту, що сприяло значному поліпшенню його роботи протягом усього навчального року. Але оскільки контингент студентів збільшився, то заняття у виші почали проводити у дві зміни, що позначилося на якості роботи, адже не можна

було знайти вільного кабінету для організації додаткових занять, консультацій, зборів, художньої самодіяльності. Зазначимо, що у приміщенні інституту працював ще вечірній інститут марксизму-ленінізму, що нараховував близько 300 осіб.

Основним видом навчально-методичної роботи у СДУІ була самостійна робота студентів. Із метою покращення її студенти відвідували спеціальні лекції, де вчилися самостійно опрацьовувати рекомендовану викладачами

літературу, а також отримували консультації, що проводилися в кабінетах після занять.

Перед складанням державних екзаменів студентам були прочитані оглядові лекції з головних розділів курсу та проведені передекзаменаційні консультації. Проаналізувавши звіти учительського інституту за 1946–1954 навчальні роки, ми з'ясували, що 508 випускників фізико-математичного відділення склали державні екзамени на задовільні оцінки та отримали дипломи вчителів фізики та математики.

Список використаних джерел

1. Звіт про роботу учительського інституту за 1940–1948 навчальні роки: Звіт. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 112 с.
2. Навчальний план для учительського інституту, затверджений Міністерством вищої освіти СРСР 23.04.1949 р., термін навчання – 2 роки, спеціальність «учитель фізики і математики V–VII класів семирічної і середньої школи»: Навчальний план. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 1 с.
3. Навчальний план для учительського інституту, затверджений Міністерством вищої освіти СРСР 15.06.1951 р., термін навчання – 2 роки, спеціальність «учитель фізики і математики V–VII класів семирічної і середньої школи»: Навчальний план. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 1 с.
4. Звіт про роботу учительського інституту за 1950–1951 навчальний рік: Звіт. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 36 с.
5. Звіт про роботу учительського інституту за 1951–1952 навчальний рік: Звіт. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 34 с.
6. Звіт про роботу учительського інституту за 1949–1950 навчальний рік: Звіт. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 46 с.
7. Звіт про роботу учительського інституту за 1952–1953 навчальний рік: Звіт. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 35 с.
8. Звіт про роботу учительського інституту за 1953–1954 навчальний рік: Звіт. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 29 с.
9. Звіт про роботу учительського інституту за 1948–1949 навчальний рік: Звіт. – Донецьк: Дон. обл. архів. – 35 с.

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Рацлав Наталія Іванівна
Донбаський державний педагогічний університет
вул. Г. Батюка, 19 м. Слов'янськ, Донецька область, 84116, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.782

Надійшла до редакції: 15.11.2013 р.

Прийнята до друку: 20.12.2013 р.

References

1. Report about work at Teachers' Institute, academic years: 1940-1948 (text): Report. Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
2. *Education plan for Teachers' Institute, approved by Ministry of Higher Education of the USSR on 4/23/1949, 2-year period of education, with specialty "Teacher of Physics and Mathematics of 5th through 7th grades (1st-7th grade school and secondary school)"* (text): Education plan / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
3. *Education plan for Teachers' Institute, approved by Ministry of Higher Education of the USSR on 6/15/1951, 2 year period of education, with specialty "Teacher of Physics and Mathematics of 5th through 7th grades (1st-7th grade school and secondary school)"* (text): Education plan / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
4. *Report about work at Teachers' Institute, academic years: 1950-1951* (text): Report / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
5. *Report about work at Teachers' Institute, academic years: 1951-1952* (text): Report / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
6. *Report about work at Teachers' Institute, academic years: 1949-1950* (text): Report / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
7. *Report about work at Teachers' Institute, academic years: 1952-1953* (text): Report / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
8. *Report about work at Teachers' Institute, academic years: 1953-1954* (text): Report / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].
9. *Report about work at Teachers' Institute, academic years: 1948-1949* (text): Report / Donetsk: Donetsk Region archive. [in Ukrainian].